
Dorota Pilecka

Akademia Wychowania Fizycznego im. E. Piaseckiego w Poznaniu
Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej w Gorzowie Wlkp.
Zakład Rehabilitacji

Realizacja terapii zajęciowej w Polsce na przykładzie analizy Olimpiady Rękodzieła Artystyczno-Użytkowego w Międzyrzeczu

Streszczenie

Celem pracy jest przedstawienie praktycznych rozwiązań w zakresie terapii zajęciowej w Polsce. Opisana została Olimpiada Rękodzieła Artystyczno-Użytkowego w Międzyrzeczu, organizowana przez Warsztaty Terapii Zajęciowej i Dom Pomocy Społecznej w Międzyrzeczu oraz Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem Oddział w Gorzowie Wielkopolskim. Działanie to stanowi przykład realizacji terapii zajęciowej w Polsce. Przedstawione zostały założenia organizacyjne olimpiady, jej geneza oraz główne cele. Dokonany został opis uczestników olimpiady oraz charakterystyka poszczególnych konkurencji, dzięki czemu możliwe jest zrozumienie sposobów i form realizacji terapii zajęciowej w Polsce.

Słowa kluczowe: terapia zajęciowa, olimpiada, osoba niepełnosprawna, upośledzenie umysłowe, rehabilitacja

Conducting Occupational Therapy in Poland as Exemplified by the Analysis of the Artistic and Applied Handicrafts Contest in Międzyrzecz

Summary

The objective of this paper is to present practical solutions in the scope of occupational therapy in Poland. It describes the Artistic and Applied Handicrafts Contest in Międzyrzecz, organised by the Occupational Therapy Workshops and Nursing Home in Międzyrzecz, and also the Polish Society for Combating Invalidism, branch in Gorzów Wielkopolski. This activity constitutes an example of conducting occupational therapy in Poland. The dissertation presents the organisational assumptions behind the contest, its genesis, and also the main objectives. It describes participants in the contest, and also the profile of particular competitions, thanks to which it is possible to understand the methods and forms of conducting occupational therapy in Poland.

Keywords: occupational therapy, olympics, disabled person, mental retardation, rehabilitation

Wstęp

Terapia zajęciowa w Polsce i na świecie ma bardzo długą tradycję. Wartość pracy i aktywności jako środka leczniczego akcentowali już starożytni Rzymianie i Grecy. W wiekach XIX i XX stosowana była na oddziałach psychiatrycznych, a także w zakładach dla osób starszych i przewlekle chorych, jednak jej dynamiczny rozwój przypadł na okres po II wojnie światowej¹. W Polsce w roku 1965 wydana została książka pod tytułem „Terapia zajęciowa”, której redaktorem jest Kazimiera Milanowska. Jak wskazuje autorka², „[...] terapia zajęciowa to pewne określone czynności o charakterze zajęć fizycznych lub umysłowych zlecone przez lekarza, a prowadzone przez fachowców w danej dziedzinie, które mają na celu przywrócenie choremu sprawności fizycznej i psychicznej”. Terapia zajęciowa, wówczas rozumiana jako forma oddziaływania na pacjenta poprzez ruch i pracę, stanowiła element Polskiego Modelu Kompleksowej Rehabilitacji, której twórcą był profesor Wiktor Dega. Model ten zakładał współpracę wielu specjalistów w zakresie realizacji działań rehabilitacyjnych. Rehabilitacja powinna być prowadzona w sposób ciągły, kompleksowy, powszechny i, co bardzo ważne, powinna być wcześniej zapoczątkowana³. Dalszy rozwój terapii zajęciowej przypadł na lata 90. ubiegłego stulecia. Utworzono wówczas w Polsce placówki dla osób ze znaczną niepełnosprawnością intelektualną i fizyczną, w których indywidualnie dobrana terapia zajęciowa miała stanowić najskuteczniejszą metodę rehabilitacji społecznej oraz zawodowej.

Obecnie terapia zajęciowa w Polsce kojarzona jest głównie z działalnością utworzonych wówczas Warsztatów Terapii Zajęciowej, które od ponad ćwierćwiecza realizują działania z zakresu aktywizacji społeczno-zawodowej. Funkcjonowanie Warsztatów reguluje ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2008 r., nr 14, poz. 92, z późn. zm.) oraz Rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 marca 2004 r. w sprawie warsztatów terapii zajęciowej (Dz. U., nr 63, poz. 587). Terapia zajęciowa w Polsce realizowana jest również w Środowiskowych Domach Samopomocy, Domach Pomocy Społecznej, Ośrodkach Szkolno-Wychowawczych, a także na oddziałach szpitalnych.

Poddana analizie Olimpiada Rękodzieła Artystyczno-Użytkowego organizowana w Międzyrzeczu umożliwia ukazanie i zrozumienie praktyki terapii zajęciowej realizowanej w formie instytucjonalnej w Polsce. Opisany model terapii zajęciowej skierowany jest głównie do osób z upośledzeniem umysłowym w różnym stopniu oraz z zaburzeniami psychicznymi, a także z niepełnosprawnością

¹ Por. E. Baum, *Terapia zajęciowa*, Warszawa, Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna, 2009, s. 5–8

² *Terapia zajęciowa*, red. K. Milanowska, Warszawa, PZWL, 1965, s. 11

³ Por. M. Lubecki, *Polski model rehabilitacji zaakceptowany i zalecany przez WHO*, „Hygeia Public Health” 2011, Nr 46(4), s. 506–515

sprzężoną. Przedstawiony temat stanowi kontynuację pracy badawczej, której wyniki przedstawione zostały podczas Jubileuszowej Konferencji Naukowo-Szkoleniowej z okazji 15-lecia Wydziału Rehabilitacji Ruchowej Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie „Nowe wyzwania w Fizjoterapii, Terapii Zajęciowej i Kosmetologii”⁴.

Metoda badawcza

Praca ma charakter monograficzny. Dotyczy opisu zjawiska, procesu odznaczającego się jednorodnością tematyczną, instytucjonalną, terytorialną. Jak wskazuje J. Apanowicz, metoda ta służy naukowemu zgłębieniu wyodrębnionych cech i elementów jakościowych określonej struktury, systemu lub procesu, określenie ich charakteru, wielkości oraz scharakteryzowaniu ich funkcjonowania i rozwoju. Podstawą prowadzonej analizy była obserwacja uczestnicząca prowadzona 23 września 2016 r. podczas XIX Olimpiady Rękodzieła Artystyczno-Użytkowego w Międzyrzeczu oraz 22 września 2017 r. podczas jubileuszowej XX Olimpiady. „Obserwacja jest czynnością badawczą polegającą na gromadzeniu danych drogą postrzeżeń”. Obserwacja uczestnicząca umożliwia zebranie szerokiego i bogatego materiału badawczego. Udział w Olimpiadzie w charakterze gościa – obserwatora pozwolił na dokładne zapoznanie się z organizacją tego typu przedsięwzięcia, bezpośrednie spotkanie z osobami niepełnosprawnymi oraz obserwację etapów wykonywania prac konkursowych, w tym także form wsparcia ze strony instruktorów i sędziów, a także wysiłek i wkład twórczy poszczególnych osób. Jednocześnie udział w Olimpiadzie umożliwił zapoznanie się z atmosferą panującą na tego typu spotkaniach przedstawicieli Warsztatów Terapii Zajęciowej oraz innych placówek działających na rzecz osób niepełnosprawnych. Źródłem informacji do napisania pracy była również analiza dokumentów udostępnionych przez organizatorów, takich jak wnioski o dofinansowanie realizacji zadania publicznego oraz sprawozdanie z jego realizacji. W dalszej kolejności analizie poddane zostały także regulamin, program, materiały informacyjne, zaproszenia oraz karty zgłoszeniowe. Jednocześnie przeprowadzone zostały wywiady nieustrukturalizowane z organizatorami, które w pewien sposób porządkowały zebrany materiał oraz stanowiły jego uzupełnienie.

Organizacja Warsztatów Terapii Zajęciowej w Polsce

W całej Polsce według danych z września 2014 r.⁵ funkcjonuje około 700 Warsztatów Terapii Zajęciowej w niemal każdym powiecie. Większość Warsztatów Terapii Zajęciowej, aż 82%, prowadzonych jest przez organizacje pozarządowe, fun-

⁴ D. Pilecka, *Terapia „na medal”*, [w:] *Nowe wyzwania w fizjoterapii, terapii zajęciowej i kosmetologii. Program i streszczenia*, Kraków, 2017, s. 85

⁵ Por. Badanie sytuacji Warsztatów Terapii Zajęciowej. Raport końcowy z badania, Laboratorium Badań Społecznych Sp. z o.o., na zlecenie PFRON, Warszawa, 09.2014

dacie i stowarzyszenia, ale mogą być również prowadzone przez inne podmioty. Realizowana w Warsztatach Terapii Zajęciowej praca ma na celu utrzymywanie możliwie największej samodzielności, zdolności fizycznej i intelektualnej oraz integracji społecznej i zawodowej osób uczestniczących w terapii. Możliwe jest to poprzez ogólne usprawnianie, rozwijanie umiejętności wykonywania czynności życia codziennego oraz zwiększania zakresu zaradności życiowej, jak również przygotowanie do życia w środowisku społecznym, a także rozwijanie umiejętności i psychofizycznych sprawności niezbędnych do podjęcia pracy.

Charakterystyka uczestników

Uczestnikiem Warsztatów Terapii Zajęciowej może być osoba niepełnosprawna, która posiada wskazanie do udziału w rehabilitacji w formie terapii zajęciowej zapisane w orzeczeniu o niepełnosprawności. Orzeczenie o niepełnosprawności jest dokumentem wydawanym na wniosek zainteresowanej osoby przez Powiatowy Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności. Zgodnie z praktyką orzeczniczą⁶ wskazanie do uczestnictwa w terapii zajęciowej może być zawarte w orzeczeniu osoby zaliczonej do znacznego stopnia niepełnosprawności bez względu na przyczynę niepełnosprawności, o ile osoba ta jest niezdolna do pracy, niezdolna do szkolenia, w tym szkolenia specjalistycznego oraz niezdolna do zatrudnienia w zakładzie aktywności zawodowej, a jednocześnie można przypuszczać, iż w wyniku oddziaływań rehabilitacyjnych i terapeutycznych opanuje ona podstawowy repertuar umiejętności i sprawności niezbędnych do włączenia w proces pracy. Wskazanie do uczestnictwa w terapii zajęciowej mogą również uzyskać osoby zaliczone do stopnia umiarkowanego, u których przyczynę niepełnosprawności stanowi upośledzenie umysłowe, choroba psychiczna lub całościowe zaburzenia rozwojowe. Wśród uczestników Warsztatów Terapii Zajęciowej przeważają mężczyźni (55%) nad kobietami (45%). Średni wiek uczestnika Warsztatu Terapii Zajęciowej to 33,4 lata. W analizowanej Olimpiadzie Rękodzieła Artystyczno-Użytkowego w roku 2016 w bezpośredniej rywalizacji uczestniczyły 82 osoby z 19. Ośrodków, w tym z 15. Warsztatów Terapii Zajęciowej. W roku 2017 uczestniczyło około 100 osób z 20. placówek funkcjonujących na terenie województwa lubuskiego. W roku 2016 wśród uczestników było 29 osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności oraz 53 osoby ze stopniem umiarkowanym. Również w roku 2017 większość stanowili uczestnicy z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności. W rywalizacji konkursowej w 2016 r. większość stanowiły kobiety (48), w stosunku do mężczyzn (34). Ze względu na wiek wyróżnić można cztery przedziały wiekowe, 25 osób w przedziale wiekowym 22–30, 33 osoby w wieku 31–40, 18 osób w wieku 41–50 oraz 9 osób powyżej 50. roku życia. Jak wynika z Raportu dotyczącego funkcjonowania Warsztatów Terapii

⁶ M. Tazbir-Kowalczyk, *Zawodowe kryteria niepełnosprawności a rola i zadania doradcy zawodowego w procesie orzeczniczym*, Warszawa, ZWP MPiPS, 2013, s. 57

Zajęciowej w Polsce „[...] średni wiek uczestnika warsztatu terapii zajęciowej wynosi 33,4 lata. Dwie najliczniejsze grupy stanowią uczestnicy do 30. roku życia oraz uczestnicy w wieku 31–40 lat (po 39%)”⁷.

Formy pracy terapeutycznej

Podstawową formą działalności Warsztatów Terapii Zajęciowej są zajęcia/treningi w różnorodnych pracowniach o charakterze odpowiadającym potrzebom lokalnego rynku pracy, a jedną z form pracy, rehabilitacji społeczno-zawodowej jest udział w różnego rodzaju imprezach, warsztatach czy występach. Organizacja przedsięwzięcia pod nazwą Olimpiada Rękodzieła Artystyczno-Użytkowego stwarza możliwość prezentacji efektów terapii zajęciowej prowadzonej w różnych ośrodkach funkcjonujących w województwie lubuskim oraz partnerskiej organizacji z Niemiec. Olimpiada Rękodzieła Artystyczno-Użytkowego w Międzyrzeczu organizowana jest w formie zadania publicznego. Zadanie to współfinansowane jest ze środków Województwa Lubuskiego, Regionalnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Zielonej Górze lub ze środków Starostwa Powiatowego w Międzyrzeczu, a także ze środków pochodzących z darowizn od sponsorów, czyli lokalnych przedsiębiorstw, instytucji, a także osób prywatnych. Każdego roku składany jest wniosek o dofinansowanie organizacji Olimpiady ze wskazaniem celów, grupy odbiorców, zakładanych rezultatów, harmonogramu realizacji oraz planowanego kosztorysu. Z kolei po zakończeniu Olimpiady składane jest sprawozdanie opisujące zrealizowane działania. Organizatorami Olimpiady są Warsztaty Terapii Zajęciowej, Dom Pomocy Społecznej w Międzyrzeczu, Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem Oddział w Gorzowie Wlkp. Koło w Międzyrzeczu.

Zmagania w ramach Olimpiady bezpośrednio nawiązują do zajęć, prowadzonych na co dzień w Warsztatach Terapii Zajęciowej. Uczestnicy przystępują do rywalizacji w konkurencjach z zakresu stolarstwa, ceramiki, plastyki, krawiectwa i robótek ręcznych, gastronomii oraz bukieciarstwa i dekoracji wnętrz. Jak wynika z cytowanego powyżej raportu dotyczącego funkcjonowania Warsztatów Terapii Zajęciowej w Polsce⁸, zajęcia w tych placówkach zorganizowane są w formie działalności różnorodnych pracowni. Niemal w każdej funkcjonują pracownie gospodarstwa domowego, plastyczne i komputerowe, ale także krawieckie, rękodzieła artystycznego i stolarstwa. Główną motywacją do organizacji Olimpiady Umiejętności Zawodowych Uczestników Warsztatów Terapii Zajęciowej, tak właśnie sformułowana była pierwotna nazwa Olimpiady, było stworzenie lokalnej imprezy wpisującej się w proces terapeutyczny prowadzony w ośrodkach działających na rzecz osób niepełnosprawnych. Głównym zamysłem była organi-

⁷ Por. Badanie sytuacji Warsztatów Terapii Zajęciowej. Raport końcowy z badania, Laboratorium Badań Społecznych Sp. z o.o., na zlecenie PFRON, Warszawa, 09.2014, s. 68

⁸ Op. cit., s. 117–125

zacja przedsięwzięcia o charakterze nie-sportowym, ale także o charakterze nie-muzyczno-teatralnym, gdyż takie spotkania dość często były i są organizowane. Dostrzeżono potrzebę stworzenia przestrzeni do zaprezentowania umiejętności zdobywanych w różnorodnych pracowniach. Jednocześnie spotkanie przedstawicieli różnych placówek umożliwia wymianę doświadczeń, poszukiwanie nowych pomysłów na realizację zajęć w pracowniach, dzielenie się dobrymi praktykami w zakresie pracy z osobami niepełnosprawnymi przez instruktorów i kierowników placówek. Osoby niepełnosprawne mają możliwość sprawdzenia poziomu nabytych umiejętności w konfrontacji z innymi uczestnikami terapii zajęciowej. Odczytywana Rota Olimpijska⁹ przed rozpoczęciem rywalizacji wskazuje, iż należy wykonać zadania najlepiej jak się potrafi, starać się zwyciężyć i z radością przyjąć zwycięstwo innych, ale przede wszystkim uznać udział w olimpiadzie za zwycięstwo nad sobą.

Jak wskazuje Kierownik Warsztatów Terapii Zajęciowej w Międzyrzeczu Beata Romanowska, organizacja pierwszej olimpiady mogła nawiązywać do doświadczeń uczestnictwa w Abilimpiadzie, czyli Ogólnopolskiej Olimpiadzie Umiejętności Osób Niepełnosprawnych im. doktora Piotra Janaszka, która jest cyklicznie organizowana przez Fundację Mielnica w Koninie. Stanowi ona trzydniowe spotkanie osób niepełnosprawnych, które współzawodniczą ze sobą w różnorodnych zadaniach, ale także mają możliwość rozwijania zainteresowań i umiejętności oraz nawiązywania kontaktów interpersonalnych. Pierwsza polska Abilimpiada odbyła się w Koninie w 1997 r. Impreza została zorganizowana w oparciu o doświadczenia przywiezione z Czech i Słowacji¹⁰.

Osobom niepełnosprawnym z województwa lubuskiego stworzono możliwość udziału w jednodniowym przedsięwzięciu. Lokalna impreza nie generuje wysokich kosztów związanych z dojazdem lub uczestnictwem. Jednocześnie pozwala na realizację wielu ważnych celów. Jednym z nich jest umożliwienie prezentacji zainteresowań i talentów zawodników, czyli osób niepełnosprawnych, kolejnym jest zaprezentowanie efektów terapii prowadzonej w poszczególnych ośrodkach, a tym samym podsumowanie pracy i sprawdzenie poziomu nabytych umiejętności w konfrontacji z przedstawicielami pozostałych ośrodków oraz motywowanie do wytrwałej pracy i zwiększania zaangażowania podczas codziennej, żmudnej terapii w zakresie między innymi rozwoju predyspozycji manualnych i artystycznych.

W literaturze przedmiotu znaleźć można informację, iż „[...] terapia zajęciowa ma na celu zaktywizowanie osób niepełnosprawnych intelektualnie poprzez wykonywanie określonych czynności, które ukierunkowane są na usprawnianie w sferze intelektualnej i fizycznej, ale mogą również służyć preorientacji zawo-

⁹ Por. Olimpiada Rękodzieła Artystyczno-Użytkowego 2017, ulotka informacyjna

¹⁰ Por. <http://www.mielnica.org.pl>, [dostęp: 12.10.2016]

dowej”¹¹. Terapia zajęciowa realizuje więc trzy podstawowe cele, usprawnianie fizyczne, na przykład w zakresie usprawniania motoryki dużej i małej, usprawnianie psychiczne w zakresie rozwijania umiejętności psychospołecznych, nawiązywania kontaktów interpersonalnych czy radzenia sobie z niepowodzeniami, a także usprawnianie w zakresie społeczno-zawodowym, mającym na celu rozpoznanie posiadanych umiejętności i zdolności oraz zapoznanie z podstawowymi zasadami pracy w różnych zawodach. Analizowana Olimpiada Rękodzieła Artystyczno-Użytkowego doskonale ukazuje realizację wymienionych powyżej celów w praktyce. Starza ona możliwość zaobserwowania realizacji terapii zajęciowej, a tym samym promowania tej profesji. Promocja ta możliwa jest ze względu na fakt, iż w Olimpiadzie uczestniczy wielu zaproszonych gości, przedstawiciele lokalnych urzędów i instytucji, a także dużych i małych lokalnych przedsiębiorców. Tego typu przedsięwzięcie realizuje więc takie cele, jak prezentowanie twórczości zawodników licznej i różnorodnej grupie odbiorców, w tym także popularyzowanie dokonań osób niepełnosprawnych oraz wspomaganie integracji społecznej i wpływanie na normalizację stosunków społecznych oraz akceptację osób niepełnosprawnych, a także popularyzowanie problemów osób niepełnosprawnych w środowisku za pośrednictwem mediów. Olimpiada organizowana w Międzyrzeczu stwarza okazję do miłego spędzenia czasu, uczestnicy i goście mogą obejrzeć program artystyczny, poprzedzający zmagania konkursowe oraz wziąć udział we wspólnej zabawie w atmosferze radości i wzajemnej akceptacji.

Charakterystyka konkurencji – efektów pracy terapeutycznej

Uczestnicy rywalizują w konkurencjach z zakresu stolarstwa, ceramiki, plastyki, krawiectwa i robótek ręcznych, gastronomii oraz bukieciarstwa i dekoracji wnętrz. Zarówno w refleksji teoretycznej, jak i w praktycznej działalności trudno jednoznacznie wskazać, które spośród wymienionych wyżej rodzajów terapii stanowią element ergoterapii, które zaś arteterapii. Nazwa Olimpiady wskazuje na związki zarówno ze sferą „ars” – sztuki, przy czym „[...] sztuka jest jedną z dziedzin, które wzbogacają człowieka, jego wiedzę, umiejętności, sposoby spostrzegania świata i samych siebie. Dzięki niej człowiek jest w stanie bardziej świadomie i skuteczniej kształtować siebie, kreować własny rozwój, a także przeżywać swoje uczestnictwo w świecie jako jego pełnowartościowy i niepowtarzalny element”¹². Z kolei ergoterapia rozumiana jest jako leczenie poprzez wykonywanie pracy, odpowiednio dobranych pozycji ciała oraz zadań ruchowych, które mogą wpływać na jednostkę w sposób usprawniający. Większość form ergo-

¹¹ E. Puszczalska-Lizis, E. Biała, *Terapia osób o specjalnych potrzebach*, Warszawa, Fraszka Edukacyjna, 2013, s. 40

¹² A. Steliga, *Wybrane zagadnienia terapii przez sztukę osób chorych psychicznie*, Kraków, Wyd. Xeein, 2012, s. 68–69

terapii wpływa na rozwijanie sprawności ręki, ale także innych odcinków ciała, dodatkowo emocjonalne zaangażowanie w wykonywane działania sprzyja zaspokajaniu różnorodnych potrzeb jednostki¹³. Powstające podczas Olimpiady prace niewątpliwie stanowią przykład doskonałej jakości rękodzieła użytkowego. Na przestrzeni analizowanych lat 2011–2017 w poszczególnych konkurencjach wykonywane były takie prace, jak płaskorzeźba, chustecznik, bukiet warzywny, karmnik dla ptaków, obraz olejny. Szczegółowe opisy zawierają tabele 1–7.

Tabela 1. Zadania konkursowe w roku 2017

Konkurencja	Zadanie
Ceramika	Wykonanie figurki zwierzęcia, kompozycja przestrzenna
Plastyka	Stworzenie obrazu farbami „Jesienny las”
Krawiectwo i robótki ręczne	Uszycie proporczyka
Gastronomia	Ułożenie kompozycji „Kanapka dla niedjadka”
Bukieciarstwo i dekoracja wnętrz	Stworzenie kompozycji przestrzennej – okładka do pamiętnika
Stolarstwo	Wykonanie budki dla ptaków leśnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie Programu Olimpiady Rękodzieła Artystyczno-Użytkowego w Międzyrzeczu, 2017

Jedną z konkurencji obejmuje wykonanie pracy z gliny. Jak wskazuje K. Milanowska, „[...] ceramika obok rozwijania ‘zmysłu twórczego’ jest doskonałym czynnikiem usprawniającym dla rąk, a przede wszystkim dla samych palców. Poprzez różne ćwiczenia form ceramicznych ręce, a zwłaszcza palce, wykonują wiele różnych, nieraz bardzo skomplikowanych ruchów i czynności. Ćwiczenia te prowadzą po dłuższym czasie ich stosowania do wyrobienia mięśni oraz sprawności rąk i palców”¹⁴. Podczas Olimpiady uczestnicy na przestrzeni lat wykonywali figurki zwierząt, płaskorzeźby, gliniane misy, talerze, świeczniki, płaskorzeźby z elementami owadów.

¹³ Por. J. Rottermund, J. Nowotny, *Terapia zajęciowa w rehabilitacji medycznej*, Bielsko-Biała, Wyd. Alfa medica press, 2014, s. 76–77

¹⁴ K. Milanowska, op. cit., s. 297

Tabela 2. Zadania konkursowe w roku 2016

Konkurencja	Zadanie
Ceramika	Stworzenie płaskorzeźby
Plastyka	Stworzenie obrazu „Zamek w Międzyrzeczu”
Krawiectwo i robótki ręczne	Uszycie fartuszka kuchennego
Gastronomia	Wykonanie drzewka owocowego
Bukieciarstwo i dekoracja wnętrz	Stworzenie bukietu jesiennego
Stolarstwo	Wykonanie chustecznika

Źródło: opracowanie własne na podstawie Programu Olimpiady Rękodzieła Artystyczno-Użytkowego w Międzyrzeczu, 2016

Zajęcia o charakterze plastycznym są niezwykle popularną formą zajęć proponowanych osobom niepełnosprawnym w Polsce. Malowanie ręczne oddziałuje zarówno na aspekt fizyczny usprawnienia dłoni i płaców oraz rozwijanie zmysłu artystycznego. Zajęcia plastyczne umożliwiają twórcze wyrażenie siebie oraz własne wyobrażenia świata. W ramach konkurencji plastycznej uczestnicy tworzyli obrazy zatytułowane „Jesienny las”, „Zamek w Międzyrzeczu”, rysunek pastelami „Ratusz międzyrzecki”, „Jesień”, szkic węglem „Żaglowiec”, a także wykonywali anioły z masy solnej.

Tabela 3. Zadania konkursowe w roku 2015

Konkurencja	Zadanie
Ceramika	Wykonanie misy glinianej
Plastyka	Rysunek pastelami „Ratusz międzyrzecki”
Krawiectwo i robótki ręczne	Wyszywany obrazek z motywem kwiatowym
Gastronomia	Stworzenie bukietu warzywnego
Bukieciarstwo i dekoracja wnętrz	Przygotowanie ozdobnego wianka
Stolarstwo	Wykonanie deski do krojenia w kształcie ryby

Źródło: opracowanie własne na podstawie Programu Olimpiady Rękodzieła Artystyczno-Użytkowego w Międzyrzeczu, 2015

Zajęcia krawieckie umożliwiają wykonywanie wielu ćwiczeń osób kierowanych na terapię zajęciową, leczniczą, psychoterapię i przezawodowanie¹⁵. W ramach tych zajęć osoby niepełnosprawne zdobywają lub rozwijają praktyczne umiejętności, które wykorzystać mogą również w codziennym życiu. Uczestnicy, wykazując się umiejętnościami szycia na maszynie, wykonywali fartuszki kuchenne, proporczyki, ozdobne poszewki z aplikacjami, maskotki, a także wyszywali obrazki, obszywali krawędzie ścięciem dzierganym.

Tabela 4. Zadania konkursowe w roku 2014

Konkurencja	Zadanie
Ceramika	Modelowanie i zdobienie świecznika
Plastyka	Szkic węglem i pastelami martwa natura „Jesień”
Krawiectwo i robótki ręczne	Uszycie ozdobnej poszewki z aplikacją
Gastronomia	Wykonanie języka z warzyw
Bukieciarstwo i dekoracja wnętrz	Wykonanie i zdobienie serduszka z papierowej wikliny
Stolarstwo	Montowanie budki lęgowej dla ptaków

Źródło: opracowanie własne na podstawie Programu Olimpiady Rękodzieła Artystyczno-Użytkowego w Międzyrzeczu, 2014

Zajęcia w pracowni gospodarstwa domowego w wielu placówkach koncentrują się na zdobyciu umiejętności samodzielnego przygotowywania posiłków. Rozwijanie sprawności i zaradności życiowej możliwe jest poprzez rozwijanie ogólnej sprawności oraz umiejętności komponowania posiłków. W wielu placówkach dużą wagę przywiązuje się również do przekazywania uczestnikom wiedzy z zakresu podstaw dietetyki. Organizatorzy Olimpiady Rękodzieła Artystyczno-Użytkowego w Międzyrzeczu w konkurencjach z zakresu gastronomii proponowali przygotowanie kompozycji – kanapka dla niejadka, przygotowanie drzewka owocowego, stworzenie bukietu warzywnego, języka z warzyw, przygotowanie ozdoby kulinarnej, a także kompozycji warzyw w słoiku czy koreczków.

¹⁵ Ibidem, s. 313

Tabela 5. Zadania konkursowe w roku 2013

Konkurencja	Zadanie
Ceramika	Wykonanie płaskorzeźby z gliny z motywami owadów i roślin
Plastyka	Wykonanie anioła z masy solnej
Krawiectwo i robótki ręczne	Zastosowanie ściegu dzierganego do obszywania tkaniny
Gastronomia	Przygotowanie ozdoby kulinarnej z pomidorów i ogórków
Bukieciarstwo i dekoracja wnętrz	Stworzenie bukietu z kwiatów z bibuły
Stolarstwo	Montowanie budki lęgowej dla ptaków

Źródło: opracowanie własne na podstawie Programu Olimpiady Rękodzieła Artystyczno-Użytkowego w Międzyrzeczu, 2013

Zajęcia z zakresu bukieciarstwa i dekoracji wnętrz umożliwiają osobom niepełnosprawnym wykazanie się pomysłowością oraz twórczym podejściem do wykonywanych zadań. Tworzenie kwiatowych kompozycji wymaga także od uczestników doskonalenia ruchów precyzyjnych i ogólnej sprawności kończyn górnych. W kolejnych latach uczestnicy przygotowywali kompozycje przestrzenne okładki do pamiętnika, ozdobne wianki, przygotowywali jesienne bukiety, bukiety z kwiatów z bibuły, wykonywali także prace dekoracyjne z papierowej wikliny, kompozycje z makaronu, a także z guzikowych kwiatów.

Tabela 6. Zadania konkursowe w roku 2012

Konkurencja	Zadanie
Ceramika	Formowanie maski z gliny
Plastyka	Wykonanie szkicu węglem na podstawie wzoru „Żaglowiec”
Krawiectwo i robótki ręczne	Uszycie poduszki maskotki „Biedronka”
Gastronomia	Ułożenie kompozycji z warzyw w słoiku
Bukieciarstwo i dekoracja wnętrz	Wykonanie kompozycji na sklejce z makaronu
Stolarstwo	Wykonanie stolnicy

Źródło: opracowanie własne na podstawie Programu Olimpiady Rękodzieła Artystyczno-Użytkowego w Międzyrzeczu, 2012

Konkurencja z zakresu stolarstwa nawiązuje do zajęć prowadzonych w Warsztatach Terapii Zajęciowej. Uczestnicy tych zajęć pracują głównie z materiałem drewnianym, rozwijając koordynację wzrokowo-ruchową oraz sprawność manualną, posługując się różnymi narzędziami. Podczas Olimpiady w Międzyrze-

czu osoby niepełnosprawne wykonywały stolnice, deski do krojenia, budki lęgo-
we dla ptaków, wieszaki na klucze, a także chusteczniki.

Tabela 7. Zadania konkursowe w roku 2011

Konkurencja	Zadanie
Ceramika	Wykonanie talerzy ozdobnych
Plastyka	Stworzenie płaskorzeźb kartonowych „Je- sienne róże”
Krawiectwo i robótki ręczne	Przygotowanie wyszywanych obrazów
Gastronomia	Przygotowanie przekąsek – koreczków na pumperniku
Bukieciarstwo i dekoracja wnętrz	Stworzenie kompozycji z kwiatów z guzi- ków
Stolarstwo	Wykonanie wieszaków na klucze

Źródło: opracowanie własne na podstawie Programu Olimpiady Rękodzieła Artystyczno-Użytkowego w Międzyrzeczu, 2011

Podsumowanie

W pracy wykorzystana została monograficzna analiza przedsięwzięcia organizowanego w województwie lubuskim w Polsce skierowanego do osób niepełnosprawnych, uczestników Warsztatów Terapii Zajęciowej, środowiskowych domów samopomocy i innych placówek wsparcia dziennego. Materiał zgromadzony był również w oparciu o analizę dokumentów oraz obserwację uczestniczącą, które umożliwiły stworzenie pełnego obrazu Olimpiady Rękodzieła Artystyczno-Użytkowego na przestrzeni lat 2011–2017. Efekty przeprowadzonej analizy wskazują, iż Olimpiada może stanowić przykład realizacji terapii zajęciowej w Polsce. Osoby niezwiązane bezpośrednio z realizacją tego typu zadań mają możliwość zapoznania się ze specyfiką funkcjonowania osób niepełnosprawnych, głównie z niepełnosprawnością umysłową i, jak wynika z analiz, w stopniu umiarkowanym. Można zauważyć ogromne zaciekawienie ze strony zaproszonych gości wykonywanymi pracami oraz posiadanymi umiejętnościami uczestników Olimpiady. Przedsięwzięcie to otwarte dla każdej zainteresowanej osoby może stanowić dobre wprowadzenie dla osób stojących przed wyborem dalszej drogi kształcenia – uczniów szkół ponadpodstawowych, którzy poprzez włączanie się w pracę w charakterze wolontariuszy mogą poznać osoby niepełnosprawne i być może z takimi osobami związać swoją przyszłość zawodową. Dla przedstawicieli różnorodnych instytucji i urzędów obserwacja taka może wpłynąć na zmianę postaw i postrzegania celowości wydatkowania środków publicznych na wspieranie osób niepełnosprawnych.

Wnioski

Przedstawiona analiza przedsięwzięcia pod nazwą Olimpiada Rękodzieła Artystyczno-Użytkowego w Międzyrzeczu umożliwia ukazanie praktyki terapii zajęciowej realizowanej w Polsce. Uczestnicy (osoby niepełnosprawne) i instruktorzy (terapeuci zajęciowi) prezentują efekty codziennej pracy prowadzonej w różnych ośrodkach funkcjonujących w województwie lubuskim oraz partnerskiej organizacji z Niemiec. Spotkanie to stwarza okazję do wzajemnej wymiany doświadczeń. Osoby niezwiązane z realizacją procesów terapeutycznych mają możliwość zapoznania się z działającymi w WTZ pracownikami oraz pracami w nich powstającymi, a także z osobami uczestniczącymi w terapii zajęciowej. Udział w Olimpiadzie osób reprezentujących różne środowiska związane z oświatą, pomocą społeczną, władzami samorządowymi, przedstawiciele przedsiębiorców międzyrzeczkich, doradców zawodowych Ochotniczych Hufców Pracy, lokalnych mediów wskazuje zainteresowanie problematyką osób niepełnosprawnych i gotowość współpracy. Jednocześnie przyczynia się do promowania i ukazywania roli i zadań terapii zajęciowej w Polsce.

Wnioski dla praktyki terapii zajęciowej

Organizacja przedsięwzięć tego typu umożliwia promocję terapii zajęciowej wśród szerokiego grona odbiorców. Olimpiada rękodzieła artystyczno-użytkowego może być działaniem realizowanym w ramach Światowego Dnia Terapii Zajęciowej. 27 października każdego roku pod patronatem Światowej Federacji Terapeutów Zajęciowych organizowane są rozmaite działania promujące terapię zajęciową w różnych krajach. Pod rozwagę jednak należy wziąć używany w nazwie wyraz „olimpiada”¹⁶. Opisane przedsięwzięcie może stanowić inspirację do organizacji podobnych spotkań przedstawiciele placówek oraz osób niepełnosprawnych. Spotkanie to umożliwia wzajemną wymianę doświadczeń oraz prezentację posiadanych umiejętności. Z drugiej zaś strony motywuje osoby niepełnosprawne do działania, poznawania nowych technik i sposobów pracy, których nadrzędnym celem jest usprawnienie zarówno w zakresie sprawności fizycznej, jak i w zakresie umiejętności społecznych. Udział zaproszonych gości również niezwiązanych bezpośrednio z osobami niepełnosprawnymi sprzyja integracji społecznej oraz uświadamianiu społeczności lokalnej istoty niepełnosprawności, a także terapii zajęciowej. W szerszej perspektywie może dawać szansę osobom niepełnosprawnym na znalezienie pracy lub zmianę sytuacji społeczno-zawodowej.

¹⁶ Słowo „olimpiada” z greckiego oznacza okres czterech lat między igrzyskami, choć często pojawia się jako nazwa konkursów lub zawodów. Należy zastanowić się, czy jest to zasadne. Por. W. Lipoński, *Olimpizm dla każdego*, Poznań, AWF Poznań, 2000

Bibliografia

- Apanowicz J., *Metodologia Ogólna*, Gdynia, 2002
- Badanie sytuacji Warsztatów Terapii Zajęciowej. Raport końcowy z badania, Laboratorium Badań Społecznych Sp. z o.o., na zlecenie PFRON, Warszawa, 09.2014
- Baum E., *Terapia zajęciowa*, Warszawa, Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna, 2009
- Lipoński W., *Olimpizm dla każdego*, Poznań, AWF Poznań, 2000
- Lubecki M., *Polski model rehabilitacji zaakceptowany i zalecany przez WHO*, „Hygeia Public Health” 2011, Nr 46(4)
- Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa, 2001
- Pilecka D., *Terapia „na medal”, [w:] Nowe wyzwania w fizjoterapii, terapii zajęciowej i kosmologii. Program i streszczenia*, Kraków, 2017
- Rottermund J., Nowotny J., *Terapia zajęciowa w rehabilitacji medycznej*, Biel-sko-Biała, Wyd. Alfa medica press, 2014
- Steliga A., *Wybrane zagadnienia terapii przez sztukę osób chorych psychicznie*, Kraków, Wyd. Xeein, 2012
- Tazbir-Kowalczyk M., *Zawodowe kryteria niepełnosprawności a rola i zadania doradcy zawodowego w procesie orzeczniczym*, Warszawa, ZWP MPiPS, 2013
- Terapia zajęciowa*, red. Milanowska K., Warszawa, PZWL, 1965